

L'envelliment a Espanya i a Portugal i el seu impacte sobre el creixement econòmic: un enfocament regional

L'envelliment poblacional serà un dels factors clau que, juntament amb la revolució tecnològica i amb el canvi climàtic, redefiniran les nostres societats en les properes dècades. Una població més envellida canviarà forçosament la configuració de les nostres societats i de les nostres economies, perquè l'envelliment poblacional té un impacte significatiu sobre el creixement econòmic. Aquesta és la qüestió que abordarem en aquest i en els següents articles del Dossier, en els quals posarem el focus en les economies espanyola i portuguesa.

L'envelliment afecta el creixement econòmic, ja que redueix la força laboral i la seva productivitat

El principal factor que, en un context d'envelliment poblacional, pot llistar el nivell de producció d'una economia d'una manera directa és la reducció de la força laboral. Si no es produeixen canvis significatius en les taxes d'ocupació de la població més gran, un descens de la població en edat de treballar reduirà la força laboral agregada i, per tant, la capacitat de creixement del conjunt de l'economia. De la mateixa manera, si es redueix el pes relatiu de la població en edat laboral en relació amb el conjunt de la població, també disminuirà el creixement del PIB *per capita*.

D'altra banda, l'envelliment afecta també la productivitat agregada de l'economia, ja que cada grup d'edat té unes competències i unes habilitats diferents. Els canvis en la composició per edats de la població influeixen en la composició agregada de les habilitats, la qual cosa es pot traduir en canvis en la productivitat laboral. Com ho mostra un estudi recent del Banc d'Espanya,¹ els treballadors més grans tenen més habilitats de planificació i de lectura, mentre que les seves habilitats físiques, d'escriptura o numèriques disminueixen. Així mateix, segons alguns estudis, les empreses amb plantilles més envellides tenen més aversió al risc a l'hora de prendre decisions d'inversió i menys incentius per adoptar canvis tecnològics, la qual cosa pot acabar provocant que siguin menys productives.²

Espanya i Portugal són societats cada vegada més envellides

Les societats espanyola i portuguesa cada vegada estan més envellides. El 2019, un de cada cinc espanyols tenia 65 anys o més, i es preveu que, el 2050, la proporció sigui un de cada tres, és a dir, més de 17,5 milions de persones. A Portugal, parlem del 22% de la població el 2019 i del 35% (3,2 milions) el 2050.³

El descens de la natalitat és el principal factor que explica l'envelliment, ja que redueix la part inferior de la piràmide poblacional. Ja al començament de la dècada dels vuitanta, tant a Espanya com a Portugal, la taxa de fertilitat es va situar per sota de la taxa de reemplaçament (la taxa que assegura que la població total es manté constant sense immigració i que se situa al voltant dels 2,1 fills per dona) i, des dels anys noranta, es troba molt per sota, al voltant dels 1,3 fills.⁴

A la baixa natalitat s'afegeix l'augment de l'esperança de vida, que eixampla la part superior de la piràmide poblacional, ja que incrementa la dimensió de la població d'edat avançada. L'esperança de vida s'ha allargat fins als 86 anys a Espanya i fins als 84,3 anys a Portugal, i s'espera que, el 2050, se situï per damunt dels 89 anys als dos països. És més, no solament augmenten els anys de vida, sinó que cada vegada els viurem en millors condicions. Segons l'OCDE, la meitat de l'esperança de vida, a partir dels 65 anys, serà amb bona salut.⁵

A conseqüència d'aquestes tendències, la població d'edat avançada continuarà creixent, mentre que el més probable és que la població en edat de treballar es mantingui constant o, fins i tot, disminueixi. Així, la taxa de dependència, que és la ràtio entre la població més gran de 65 anys i la població en edat de treballar, que es va situar el 2018 en el 29,6% a Espanya (el 33,9% a Portugal), s'ampliarà el 2040 fins al 49,6% (el 56,4% a Portugal).⁶

1. Vegeu Anghel, B. i Lacuesta, A. (2020), «Envelliment, productivitat i situació laboral», Butlletí Econòmic, 1/2020.

2. Vegeu Ozimek, A., DeAntonio, D. i Zandi, M. (2018), «Aging and the productivity puzzle», Moody's Analytics.

3. Vegeu Unió Europea (2018), «The 2018 Ageing Report».

4. Segons els indicadors demogràfics bàsics de l'INE.

5. Vegeu OCDE (2015), «Health at a glance», París.

6. Vegeu Unió Europea (2018), «The 2018 Ageing Report».

L'Espanya buidada i el Portugal desertitzat envelleixen més ràpid que la resta de regions

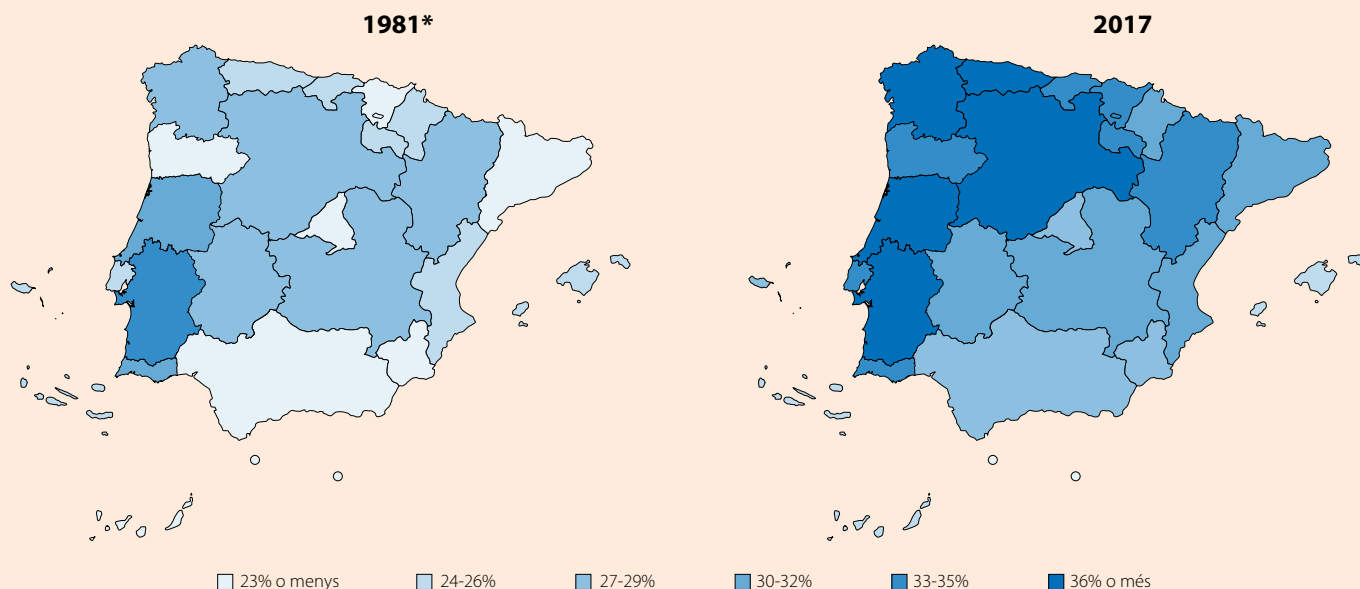
L'envel·liment poblacional afecta amb més intensitat les regions de l'Espanya buidada i del Portugal desertitzat, com són popularment conegudes les àrees geogràfiques dels dos països que han patit una despoblació important en els últims anys.

La principal raó és que, des de fa diverses dècades, una part important de la població, majoritàriament en edat de treballar, ha anat emigrant de zones pertanyents a l'Espanya buidada i al Portugal desertitzat cap als principals nuclis urbans dels dos països (a Espanya, situats a les zones costaneres i a Madrid), un factor clau de desequilibri demogràfic entre regions. A partir dels anys 2000, la immigració estrangera va compensar, però, una part d'aquest desequilibri, i, en l'actualitat, gairebé totes les comunitats autònomes (CA) són, en major o en menor grau, receptores netes d'immigrants.⁷ No obstant això, aquesta immigració no ha aconseguit compensar completament la pèrdua de població que continuen patint les regions de l'Espanya buidada i del Portugal desertitzat. Una conseqüència inevitable és que, actualment, només a quatre CA (Madrid, Múrcia, Balears i Ceuta i Melilla), el saldo vegetatiu (és a dir, la diferència entre el total de naixements i de defuncions) és positiu i, en algunes, com Galícia i Castella i Lleó, és particularment negatiu. En canvi, al començament dels anys vuitanta, a totes les CA, naixien més persones de les que morien.

A més a més, dins una mateixa regió, la despoblació afecta, en particular, les zones rurals, i és precisament a l'Espanya buidada i al Portugal desertitzat on es concentra una bona part d'aquestes zones. D'aquesta forma, l'envel·liment a les zones rurals d'aquestes regions és encara més elevat que a les zones urbanes, la qual cosa constitueix un enorme desafiament social.⁸

Aquestes diferències regionals en l'envel·liment de la població s'observen amb més claredat quan ens fixem en la ràtio de població de 60 anys o més en relació amb la població adulta (de 20 anys o més), que és la variable clau a partir de la qual analitzarem l'impacte de l'envel·liment sobre l'activitat econòmica en els següents articles. Aquesta ràtio va augmentar, a Espanya, del 23,6% del 1981 al 30,9% el 2017 i va passar, a Portugal, del 27% del 1991 al 35% el 2017. Aquest augment va ser especialment intens a les regions de l'Espanya buidada i del Portugal desertitzat (vegeu el primer gràfic). Així, mentre que, el 2017, CA com el País Basc, Astúries, Galícia i Castella i Lleó (i l'Alentejo i Centro a Portugal) van registrar ràtios superiors al 35%, a Canàries, les Balears o Múrcia a Espanya (i a les illes Açores i a Madeira a Portugal), la ràtio es va situar al voltant del 26% (per a més detalls, vegeu els resultats complets a la taula).

Ràtio de població de 60 anys o més en relació amb la població adulta (20 anys o més)

Nota: * 1991 per a Portugal.

Font: CaixaBank Research, a partir de dades de RegData Dem (Espanya) i d'Eurostat (Portugal).

7. Amb l'excepció d'Extremadura i de Ceuta i Melilla.

8. Per a més detalls, Delgado *et al.* (2017), a «Envel·liment i desequilibris poblacionals a les regions espanyoles amb desafiaments demogràfics» (Eria, 1), descriuen els desafiaments demogràfics de les vuit comunitats autònomes al Fòrum de Regions Espanyoles amb Desafiaments Demogràfics (FREDD): Aragó, Astúries, Cantàbria, Castella i Lleó, Castella-la Manxa, Extremadura, Galícia i La Rioja.

Indicadors demogràfics i econòmics per comunitats autònomes

	Nombre de persones						Percentatge		Euros	
	Saldo vegetatiu		Immigració neta *		Població		Ràtio 60+/20+		PIB per capita	
	1981	2017	1981	2017	1981	2017	1981	2017	1981	2017
Ceuta i Melilla	1.200	1.300	-700	-1.500	119.000	169.800	20,3	22,2	18.600	26.400
Canàries	15.000	-800	1.600	26.300	1.373.100	2.163.100	19,1	26,3	21.900	24.600
Balears	3.900	1.900	3.100	16.700	658.300	1.158.000	25,7	26,2	26.000	31.000
Múrcia	9.500	3.200	2.400	2.200	959.400	1.473.600	22,4	26,6	18.200	27.200
Andalusia	62.000	-400	4.100	2.800	6.463.000	8.402.800	22,7	28,3	15.500	23.100
Madrid	37.400	11.600	2.400	71.300	4.702.600	6.504.800	20,3	28,9	26.600	41.900
Castella-la Manxa	8.800	-3.700	-4.300	1.400	1.650.600	2.033.100	28,1	30,2	14.800	24.500
Catalunya	28.700	-1.900	-4.600	68.100	5.964.900	7.450.400	23,0	31,0	22.700	36.500
València	23.800	-6.700	7.600	25.200	3.658.300	4.929.900	23,6	31,2	18.700	27.000
Navarra	2.500	-200	-100	5.400	510.100	641.000	24,5	32,0	21.800	38.300
Extremadura	6.500	-3.500	-4.200	-2.400	1.065.600	1.073.100	27,2	32,0	11.100	20.800
La Rioja	1.000	-700	500	1.100	254.900	312.400	25,5	33,2	16.900	31.500
Cantàbria	3.300	-2.200	200	2.200	514.400	580.900	24,7	34,0	20.400	27.000
Aragó	3.900	-3.700	-1.100	4.000	1.198.200	1.315.700	27,6	33,7	18.500	33.200
País Basc	12.300	-5.300	-8.800	10.300	2.144.100	2.167.600	19,8	35,2	23.100	39.800
Astúries	3.200	-7.400	-3.000	1.900	1.130.100	1.030.000	25,4	38,0	19.000	25.600
Galícia	10.700	-14.800	-10.200	10.600	2.812.800	2.703.400	26,7	37,1	14.500	26.200
Castella i Lleó	10.800	-13.400	-6.800	900	2.585.200	2.423.300	27,5	37,4	15.500	27.500
Espanya	244.600	-46.400	-21.900	246.500	37.764.500	46.532.900	23,6%	30,9%	19.400	30.500

Nota: * La immigració neta correspon a la migració a altres regions i a l'estranger (per a les comunitats autònomes) i només a la migració a l'estranger (per a Espanya).

Font: CaixaBank Research, a partir de dades de RegData.

Espanya i Portugal són països més pròspers que en el passat, però hi ha una major desigualtat econòmica entre les seves regions

Les diferències regionals són encara més marcades en el terreny econòmic que en el demogràfic. El benestar de totes les regions d'Espanya i de Portugal ha augmentat de manera substancial en els 40 últims anys: el PIB *per capita* en termes reals d'un espanyol se situava al voltant dels 30.000 euros el 2017 (23.000 euros per a un portuguès), quan, el 1981, estava per sota dels 20.000 euros (11.500 euros a Portugal). No obstant això, malgrat que ara gaudim d'uns nivells de PIB *per capita* més elevats, les diferències relatives entre regions no han disminuït. A la part alta, el PIB *per capita* de Madrid continuava sent el 2017 el 37% superior a la mitjana d'Espanya (el mateix percentatge que el 1981); el del País Basc, el 30% superior (el +19% el 1981), i el de Catalunya, el 20% superior (el +17% el 1981). A la part baixa, el PIB *per capita* d'Andalusia va ser el 24% inferior a la mitjana el 2017 (el -20% el 1981) i el de Castella-la Manxa, el 20% inferior (el -24% el 1981). D'altra banda, comunitats com Aragó registren ara un PIB *per capita* superior a la mitjana, mentre que Astúries o Cantàbria el tenen inferior, quan, el 1981, el benestar d'aquestes tres comunitats s'apropava a la mitjana.⁹

A la resta d'articles analitzarem com l'envelliment afecta el creixement econòmic espanyol i portuguès; mesurarem, tot seguit, quina part d'aquest impacte respon a canvis en la dimensió de la força laboral i quina part és deguda a canvis en la productivitat laboral, i, finalment, abordarem quines polítiques es poden implementar per contrarestar l'impacte de l'envelliment.

Josep Mestres Domènech, Eduard Llorens i Jimeno i Daniel Filipe Belo

9. Per a més informació sobre els factors que expliquen la diversitat econòmica entre regions espanyoles, vegeu De la Fuente, A. (2019), «La dinàmica territorial de la renda a Espanya, 1955-2018. Els determinants directes de la renda relativa: productivitat, ocupació i demografia», FEDEA, Estudis sobre Economia Espanyola, núm. 2.020-04, Madrid.